

mišljenja i komentari

Poučak o etici

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Jeste li čitali Aristofanove *Oblakinje*? Ako niste, odmah to učinite: to djelo klasične starine govori o ocu i njegovu rastrošnom sinu koji ga je uvalio u dugove. Želeći se izvući iz nevolje, otac šalje sina na nauk kod sofista. Oni bi ga trebali naučiti kako da uvjeri dužnike kako su oni dužni njegovom ocu a ne on njima. Zna li kako je priča završila? Završila je tako, dragi moji čitatelji, da je sin istukao oca, a otac – došavši konačno do pameti – zapalio školu i filozofe skupa s njom.

Platonova *Obrana Sokrata* je dublja, ali su *Oblakinje* nesumnjivo jasnije: o etičkim se normama ne raspravlja. Razum može sve opravdati, stara je mudrost, jer razum, upravo zato što je razum, sve relativizira. Društvo koje raspravlja o etičkim normama, poput atenskog društva u Platonovo doba, bolesno je društvo. Ili da dam primjer bliži našem dobu. Treba malo čitati dokumente iz Hitlerove ere pa vidjeti koliko je misaonog rada utrošeno u dokazivanju tko je *Übermensch* a tko *Untermensch*, tko je arijevac, tko poluarijevac, a tko počasni arijevac, dakle tko ima, a tko nema pravo na život ili – točnije – tko ima pravo na časnu, a tko na nečasnu smrt. Nasuprot svim tim mudrolijama stoji jednostavna zapovijed s Mojsijevih ploča: Ne ubij!

Etički zakoni nisu nešto što se obrazlaže. Zakoni etike se prihvaćaju ili ne prihvaćaju. Etika nije dijalektika, nego – kao što reče Immanuel Kant – praktička filozofija utemeljena na kategoričkom imperativu.

Na ovo me je poduže razmišljanje navela polemika što se na stranicama ovog časopisa zametnula među čitateljima i suradnicima (uključujući i mene) oko vrednovanja znanstvenog rada. Potezali su se ovi i oni argumenti, izvodili se ovakvi i onakvi scientometrijski (i ini) pokazatelji, padale su usporedbe s nesimpatičnim povijesnim osobama, crtani manje ili više uspješni psihološki profili, proliveno je mnogo tinte i još više žuči. Nekog su te polemike ljutile, druge – poput mene – zabavljale: u životu sam iskusio dovoljno zla i nevolje da bih takva (metnimo ruku na srce!) dječaćka prepucavanja mogao shvatiti ozbiljno.

Kad sažmemo sve te rasprave, vidimo da ne znamo i ne možemo izmjeriti “znanstvenu uspješnost”, utvrditi tko je “veliki” a tko

“mali” kemičar, još manje saznati tko je “najveći hrvatski kemičar”. Zašto? Ne zato što se veleumnim mudrovanjem ne bi mogao izmozgati još jedan “faktor uspješnosti”, nego zato, dragi kolege, što naše, hrvatsko društvo nikakav faktor uspješnosti, barem što se tiče znanosti, ne prihvaća. Znanost, znanje, učenost nisu među Hrvatima općeprihvaćene društvene vrijednosti.

Potvrdu upravo spomenute teze vidimo na svakom koraku. Kakvu percepciju ima naš obični građanin, onaj čovjek s ulice o znanosti i znanstvenom radu? Znanstvenici su nekakvi čudaci koji lijepo žive od novca poreznih obveznika baveći se nečime što nikomu ne treba. A kakva je percepcija znanosti nas samih, nas znanstvenika? Zašto se bavimo onime čime se bavimo? Jedni će reći da se bave iz znatiželje (što je najzdraviji motiv), drugi će pak dati naslutiti da se znanošću bave kako bi se dokazali, putovali bez novca po svijetu ili lagodno, bez mnogo truda živjeli (to su oni naši kolege koji idu u mirovinu u zvanju znanstvenog suradnika ili čak asistenta). No kako god oni obrazlagali ili mi naslućivali njihove motive, motivi su uvijek osobni: iza njih se ne nazire društveni interes. Pekar peče kruh da bi ljudi imali što jesti. Nitko neće reći da pekar peče žemice zato što voli miris svježe ispečenog kruha.

Tako smo, eto, mic po mic došli do korijena sviju zala. U Hrvatskoj imamo dobre znanstvenike, gdje god i dobre istraživačke grupe, ali ono što nam nedostaje je široki društveni konsenzus o vrijednosti i potrebi znanja, stručnosti i – na vrhu svega toga – vrijednosti znanstvenog rada. Samo sam jednom u karijeri došao u napast da nešto patentiram, da bi me u samom patentnom uredu od toga odgovorili, jer – reče mi moj poznanik koji tamo radi – ako se patent i realizira, netko će te već pokrasti! Gdje je ta infrastruktura koja bi trebala prihvatiti rezultate našega rada? Gdje su ti ljudi – da postavimo najosnovnije pitanje – koje naš rad zanima? Koliko ljudi čita znanstvenopopularne časopise ili čita rubrike o znanosti u dnevnom tisku? Koliko se znanstvenika bavi popularizacijom znanosti ili – još osnovnije pitanje – koliko znanstvenika smatra popularizaciju znanosti trudom vrijednom svoga napora?

Eto, to su ključna pitanja našega društva, koja su još vrlo, vrlo daleko od toga da budu riješena. Polemike u ovom časopisu, u ovoj rubrici samo su odraz takvog stanja.